

בקשה לרשות ערעור – משפחה 4623/04

א

פלוני
נגד
פלונית

ב

בבית המשפט העליון

[26.8.2007, 6.3.2006]

לפני המשנה לנשיאה א' ריבלין והשופטים מ' נאור, א' רובינשטיין

ג

הדיון נסב על השאלה אם הלכת השיתוף חלה על "נכסי קריירה" – לאמור, בעיקר, כושר השתכרות מוגבר ומוניטין אישי.

בית המשפט לענייני משפחה, שדן בחלוקת רכושם של המבקש ושל המשיבה, במהלך גירושיהם, פסק כי הלכת השיתוף בנכסי בני הזוג חלה גם על "נכסי הקריירה" והמוניטין של המבקש, ומשכך – חייב הוא בתשלום חודשי למשיבה. בית המשפט קמא דחה את הערעור בכל הנוגע ל"נכסי הקריירה" והמוניטין. מכאן הבקשה לרשות ערעור.

ד

בית המשפט העליון (מפי המשנה לנשיאה א' ריבלין) פסק:

ה

א. (1) בנסיבות דנן, משנישאו המבקש והמשיבה בשנת 1971, חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973, אינו חל עליהם, והיחסים הרכושיים ביניהם מוסדרים על פי הלכת השיתוף (74ד).

(2) הלכת השיתוף הועמדה, עוד מבראשית, על שילובם של שני יסודות נורמטיביים איתנים: אוטונומיית הרצון של בני הזוג ועקרון השוויון (75א).

(3) מנקודת המבט של אוטונומיית הרצון של בני הזוג, קובעת ההלכה ברירת מחדל הסכמית, אשר בני הזוג רשאים לסטות ממנה. ברירת המחדל מושתתת על ההנחה כי בני זוג שבחרו לחיות חיים זוגיים מעוניינים לחלק ביניהם את רכושם בחלקים שווים. זהו למעשה "הסכם מכללא" בין בני הזוג, הנלמד מנסיבות חיי הנישואין (75א-ב).

(4) אשר לעקרון השוויון, חזקת החלוקה השוויונית של הרכוש מבטאת את התפישה הערכית, שלפיה אין להגדיר באופן נוקדני את תרומתו של כל אחד מבני הזוג לתא המשפחתי בהתאם ל"תג המחיר" שמצמיד לה השוק (75ד-ה).

ז

- (5) קשר זוגי אינו נסב – ולא ראוי שייסוב – על התחשבנות בגין ה"השקעה" שהשקיע כל אחד מבני הזוג ובגין ה"תשואה" הכספית שזו הניבה. לאור זאת, ולאור החשש משעתוק אותה הטיה מגדרית, הכלל הוא כי בהיעדר הסכמה אחרת, אין צד אחד זכאי יותר מהאחר למשאבי הנישואין (175-ז).
- א
- ב. (1) הלכת השיתוף מורה כי בני זוג המקיימים חיי זוגיות תקינים – נכס שרכשו במאמץ משותף חזקה שהוא שייך לשניהם בחלקים שווים. אין לראות טעם של ממש מדוע – על דרך הכלל – לא להחיל את ההיגיון הגלום בחזקה זו גם על ההנאה מ"נכסי קריירה" (ג79-ד).
- ב (2) גם את "נכסי הקריירה" עשויים בני הזוג לרכוש יחד. משנקבע כי ביסודה של חזקת השיתוף מונחת הסכמה מכללא בין בני הזוג, אזי כפי שמנסיונות חיי הנישואין – אורח הנישואין התקין והמאמץ המשותף – ניתן לאתר הסכמה לשיתוף בדירת המגורים או בעסק, כך הוא גם באשר לפירות הצומחים מכושר ההשתכרות שנרכש בצוותא (179).
- ג (3) החלתה של הלכת השיתוף על כושר השתכרות מוגבר ראויה גם בראי של עקרון השוויון. מסגרת הנישואין, על דרך הכלל, היא מסגרת שוויונית. בני הזוג פועלים יחד כשווים, במאמץ משותף. שוויון זה, לפחות בחלקו, צריך שיישמר גם כאשר ניתק הקשר הזוגי (80ב, ה-1).
- ג. (1) "נכסי קריירה" באים בגדר המונח "נכס" ולו מן הטעם שמדובר ביתרון כלכלי ממשי, שניתן לכמת בכסף (81א).
- ד (2) הכרה בתועלת הכלכלית שהפיק אחד מבני הזוג מקשר הנישואין עת שיפר את כושר השתכרותו בתמיכת בן הזוג האחר, אינה מעניקה לאחר זכות בגופו ואינה כובלת אותו במוסרות. היא מעניקה אך ורק זכות לקבל מקצת מן הכספים ומהזכויות הכלכליות שיפלו בידי בעתיד (ג81-ד).
- ה (3) לכישרון וליכולת האישיים של האדם נודעת חשיבות רבה בשיפור כושר השתכרותו. אולם, התמיכה שהוא זוכה לה מבן זוגו וממשפחתו מאפשרת לו לתעל משאבים רבים יותר אל האפיק המקצועי ולהוציא אל הפועל ביתר קלות את הפוטנציאל שגלום בו. לאלה כמו גם לאלה יש ליתן ביטוי מתאים עת מפורק הקשר הזוגי (181 – 82א).
- ו (4) אין לשלול זכות בשל קשיים שמתעוררים במימושה. פרימת קשר הנישואין ההדוק מעוררת שלל קשיים ואתגרים הצריכים פתרון. באופן דומה, אין גם בקשיי השומה וההערכה הכרוכים בכימות "נכסי הקריירה" לערכים כספיים כדי להשפיע על הזכאות (ד82-ה).
- ד. (1) בחלוקת "נכסי הקריירה", גם בגדר הלכת השיתוף, יש לבחון את הפער שנוצר בין בני הזוג עקב הנישואין, ולאזן אותו בכסף או בשווה כסף. יש
- ז

- לגרוע מן הפער הזה את התרומה לכושר ההשתכרות שבאה מכישרון אישי וכן את זו שנוצרה קודם לתחילת הקשר הזוגי או לאחר שפורק (84ב).
- (2) כאשר מדובר על כושר השתכרות, אין אנו עוסקים ב"נכס עתידי", כי אם בנכס בר-קיימא שפירותיו יצמחו ויבשילו ברבות השנים. כושר ההשתכרות נוצר וקיים. הוצאתו לפועל היא שתיעשה בעתיד (84ב-ג).
- (3) תרומתם של בני זוג זה לזו וזו לזה, במישורים רבים וגם במישור המקצועי, היא תרומה בלתי מוחשית. קשה לכמת אותה (184).
- (4) חלק מנכסי הקריירה שהוא התוצר של המאמץ המשותף, יש לחלקו ברגיל בין בני הזוג בחלקים שווים. עם זאת, יש להתחשב גם בנתונים נוספים, ובכללם: משך תקופת הקשר הזוגי, גילם של בני הזוג ואופק השתכרותם, הפרשי ההשתכרות של בני הזוג – בין ראשית הקשר הזוגי לבין סופו – נתונים על רכישת השכלה ועל צבירת ניסיון ומוניטין, וכן מרכיב הוויתור שעשה כל אחד מבני הזוג למען העזר שכנגד – ככל שניתן לאתר מרכיב זה (85ב-ג).
- (5) החלטה של חזקת השיתוף על "נכסי הקריירה" לא באה להכניס את בית המשפט לביתם של בעלי הדין ולערבו יתר-על-המידה בשיקוליהם ובבחירותיהם לאורך חייהם המשותפים. הצורך להיזקק לחלוקה של נכסי הקריירה יתעורר בעיקר במקרים מובהקים שבהם נוצר פער ממשי וברור בין בני הזוג מבחינת כושר ההשתכרות שלהם – פער שנובע מכך שאחד מבני הזוג נטל על עצמו ויתור של ממש מבחינת ההתפתחות המקצועית והתמקד במרחב הביתי, ובכך איפשר לבן הזוג האחר להשיא את כושר השתכרותו (85ה-ו).
- (6) על בתי המשפט לחתור במלאכת השומה לכך שעמדת המוצא של "בן הזוג הביתי", בצאתו לחיים חדשים, תשתפר כפי שהוא עצמו סייע לשיפור עמדת המוצא של בן זוגו. שיקולים אלה משליכים גם על דרך התשלום (86א).
- ה. (1) על דרך הכלל וככל שהדבר אפשרי ומועיל, עדיפה שיטת התשלום החד-פעמי. הטעם העיקרי לכך הוא הימנעות משימור קשר כלכלי בין הצדדים אם אין הם רוצים בכך. בדרך זו יכול גם בן הזוג מקבל התשלום לתכנן את עתידו על סמך הסכום שקיבל באופן ודאי. אולם אין לקבוע מסמרות. ראוי לה להלכה שתתפתח ממקרה למקרה, ויהיו בוודאי נסיבות שבהן תשלומים עיתיים יתאימו יותר (87א-ב).
- (2) אין לקבל את הטענה כי פסיקת תשלומים עיתיים עומדת בניגוד לכלל הגדול שלפיו אין לפסוק תשלום מזונות לבן הזוג לאחר הגט. אכן, מזונות משתלמים בתשלומים עיתיים. אולם, חרף הדמיון בשיטת התשלום, מהותם של התשלומים – שונה (87ד-ה).
- (3) אין סתירה בין הכלל שלפיו אין מזונות לאחר הגט לבין שיפוי עיתי בגין "נכס" מ"נכסי הנישואין" שנמצא בידיו של אחד מבני הזוג (87ה).

- (4) בנסיבות דנן, ישנו פער ניכר בכושר ההשתכרות של הצדדים. כושר השתכרותו של המבקש הוגבר לאורך שנות נישואיהם, עת שהמבקשת הייתה אמונה על עבודות הבית ועל הטיפול בילדים (89ב).
- (5) בנסיבות דנן, לנוכח העובדה שבמקרה זה ראוי לכלל בדבר תשלום חד-פעמי לחול, ובהיעדר הסכמה אחרת בין הצדדים, יש לפסוק למשיבה סכום חד-פעמי, המשקלל את הפער בפיתוח כושר השתכרותו של כל אחד מבני הזוג עקב הנישואין על הכנסותיו של המבקש ועל המוניטין שרכש – והמחויבות שנטל על עצמו המבקש מעצם יצירת הפער – וכן את האפשרות של תפנית בחייו המקצועיים של המבקש (89ד-ה).
- א
- ב
- ג
- ד

1. (אליבא דשופט א' רובינשטיין):

- (1) יש יסוד מוסרי לרעיון השיתוף במוניטין, שכונה "נכסי קריירה". יסוד זה מעוגן מראשיתו בעולם הישן, שבו מיצעו בנות זוג לעבוד מחוץ לבית והשקיעו את מעייניהן בטיפול בילדים ובבית. במישור הכלכלי, למצער, נותרו אפוא מאחור שעה שהבעל יכול היה לפתח פוטנציאל מסוגים שונים (90ג-ד).
- (2) הקושי העיקרי בנידון דידן, שפסק הדין מתחיל בעיצוב הפתרון לו, אך מציע להותיר את המשכו לימים יבואו ולפיתוח "עקב בצד אגודל", הוא כמובן כימותם של המוניטין. עסקינן בנושא בלתי מוחשי – קרי, הערכת שוויו של כוחו האינטלקטואלי של אדם כמרכיב בכושר השתכרותו. הדילמות דומות לאלה המלוות את סוגיית המוניטין בכלל (91ג-ד).

חקיקה ראשית שאוזכרה:

– חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973.

ה פסקי דין של בית המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] ע"א 1915/91 יעקובי נ' יעקובי, פ"ד מט (3) 529 (1995).
- [2] בג"ץ 1000/92 בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח (2) 221 (1994).
- [3] ע"א 300/64 ברגר נ' מנהל מס העזבון, פ"ד יט (2) 240 (1964).
- [4] ע"א 253/65 בריקר נ' בריקר, פ"ד כ (1) 589 (1966).
- [5] ע"א 135/68 בראלי נ' מנהל מס עזבון, ירושלים, פ"ד כג (1) 393 (1968).
- [6] ע"א 5640/94 חסל נ' חסל, פ"ד נ (4) 250 (1997).
- [7] ע"א 819/94 לוי נ' לוי, פ"ד נ (1) 300 (1996).

- [8] בג"ץ 2222/99 גבאי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נד(5) 401 (2000).
- א [9] ע"א 10064/02 "מגדל" חברה לביטוח בע"מ נ' אבו חנא, פ"ד ס(3) 13 (2005).
- [10] ע"א 140/00 עיזבון המנוח מיכאל אטינגר ז"ל נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ, פ"ד נח(4) 486 (2004).
- ב [11] ע"א 3563/92 עיזבון המנוח מאיר גיטלר ז"ל נ' גיטלר, פ"ד מח(5) 489 (1994).
- [12] בע"מ 5879/04 פלוני נ' פלונית, פ"ד נט(1) 193 (2004).
- [13] ע"א 1819/03 פלונית נ' ש.ר.ב. (בי"ח מעיני הישועה) (לא פורסם, ניתן ביום 12.3.2006).
- ג [14] בע"מ 1681/04 פלונית נ' פלוני, פ"ד נט(4) 614 (2005).
- [15] ע"א 7493/98 שרון נ' פקיד שומה – יחידה ארצית לשומה, פ"ד נח(2) 241 (2003).
- ד פסקי דין של בתי המשפט המחוזיים שאוזכרו:
- [16] ת"א (מחוזי י-ם) 701/95 ברגר נ' ברגר (לא פורסם, ניתן ביום 11.9.2002).
- [17] ע"מ (מחוזי ת"א) 1150/02 פ' נ' פ' (לא פורסם, ניתן ביום 11.12.2003).
- ה [18] ת"א (מחוזי ת"א) 257/90 גוזנר נ' גוזנר, פ"מ תשנ"ז (2) 399 (1997).
- פסקי דין של בתי המשפט לענייני משפחה שאוזכרו:
- [19] תמ"ש (משפחה י-ם) 24660/01 ג' נ' ג' (לא פורסם, ניתן ביום 16.11.2003).
- ו [20] תמ"ש (משפחה ת"א) 12790/95 פ' נ' פ' (לא פורסם, ניתן ביום 4.9.2002).
- ז פורים ישראליים שאוזכרו:
- ז [21] מנשה שאוה הדין האישי בישראל (מהדורה רביעית, 2001).
- [22] חנוך דגן קניין על פרשת דרכים (2005).

[23] אריאל רוזן-צבי יחסי ממון בין בני-זוג (1982).

מאמרים ישראליים שאוזכרו:

[24] שחר ליפשיץ "על נכסי עבר, על נכסי עתיד ועל הפילוסופיה של א

חזקת השיתוף" משפטים לד 627 (2004).

[25] חנוך דגן, קרולין פרנץ "נכסי הנישואים" ספר מנשה שאוה 249 (אהרן

ברק ודניאל פרידמן עורכים, 2006).

מאמרים זרים שאוזכרו: ב

[26] Mei Fung Soo, *Propriety of Equalizing Income of Spouses Through Alimony Awards*, 102 A.L.R. 5th 395 (2002).

[27] M. G. Walsh, *Spouse's Professional Degree or License As Marital Property for Purposes of Alimony, Support, or Property Settlement*, 4 A.L.R. 4th 1294 (1981). ג

[28] Eric V. Wicks, *Professional Degree Divorces: Of Equity Positions, Equitable Distributions, and Clean Breaks*, 45 WAYNE L. REV. 1975 (2000).

[29] Jay M. Zitter, *Excessiveness or Adequacy of Amount of Money Awarded As Permanent Alimony Following Divorce*, 28 A.L.R. 4th 786 (1984). ט

מקורות המשפט העברי שאוזכרו: ה

[א] בבלי, שבת, נג, א.

[ב] פסקי דין ירושלים – דיני ממונות ובירורי יחסין, ח, שמ"ז.

בקשה לרשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו

(השופטת י' שטופמן) מיום 19.4.2004 בע"מ 1033/03. הבקשה נדונה כערעור. י

הערעור נתקבל.

שלמה שרשבסקי – בשם במבקש;

ניסים שלם, תומר שלם – בשם המשיבה. ז

פסק דין

א

המשנה לנשיאה א' ריבלין:

1. האם הלכת השיתוף חלה על "נכסי קריירה" – לאמור, בעיקר, כושר השתכרות מוגבר ומוניטין אישי? זו השאלה הניצבת לפנינו.

ב

רקע

2. פלוני המבקש (להלן: המבקש) ופלונית המשיבה (להלן: המשיבה) נישאו ביום 18.10.1971 כדת משה וישראל. השניים הקימו להם משפחה והביאו לעולם חמישה ילדים. בשנת 1998 נפרדו בני הזוג, וביום 12.12.1999 – התגרשו. המבקש עוסק בראיית חשבון ובבעלותו משרד עצמאי. המשיבה היא יועצת חינוכית.

ג

המשיבה הגישה בבית המשפט לענייני משפחה בתל אביב תביעה נגד המבקש. בתביעתה ביקשה כי יוצהר שהיא שותפה בכל הנכסים והזכויות הרשומים על שם המבקש, על פי הלכת השיתוף, וכי בית המשפט יורה על פירוק השיתוף בכל הנכסים והזכויות. כמו כן, עתרה המשיבה לצו שימנע מן המבקש לערוך דיספוזיציות בנכסים.

ד

ה

3. בית המשפט לענייני משפחה (השופט י' גרניט) קבע שהלכת השיתוף חלה במקרה דנן וכי מועד הפסקת השיתוף הוא יום הגשת התביעה על ידי המשיבה – 8.4.1997. "אילו היה עלי לבחור משפחה לדוגמה שלגביה חלה הלכת השיתוף בנכסים, באופן המובהק ביותר, הייתי בוחר בצדדים שלפנינו" – כך סבר בית המשפט. בית המשפט ציין כי בית המגורים של הצדדים ברמת-גן נמכר, והתמורה חולקה בין הצדדים בחלקים שווים. לאור תחולתה של חזקת השיתוף, נקבע כי הצדדים שותפים בחלקים שווים בכספים ובזכויות האחרות שהיו בחשבון בנק המזרחי [...] ביום 8.4.1997; בזכויות שנצברו בקרנות ובקופות שונות מיום הנישואין, 18.10.1971, ועד ליום 8.4.1997; ובזכויות במגרש בבאר-שבע. כמו כן, נקבע כי לכל אחד מהצדדים שליש מנכסי המקרקעין

ו

ז

ברחוב פלדמן בפתח-תקווה, ברחוב פיק"א בפתח-תקווה וברחוב בר-כוכב בבני-ברק. השליש הנוותר בנכסים אלה, כך קבע בית המשפט לענייני משפחה, שייך לאביו של המבקש. באשר לשני חשבונות בנק נוספים בבנק המזרחי, נקבע כי לכל אחד מהצדדים שלישי מן הבעלות בכל הכספים והזכויות נכון ליום 8.4.1997. עוד נקבע כי הלכת השיתוף חלה גם על נכסי הקריירה של המבקש, ומשכך – חייב הוא בתשלום חודשי למשיבה. סכום התשלום העיתי הועמד על 3,000 ש"ח לחודש עד הגיעה של הבת הקטינה לגיל 18 שנים או עד לסיום לימודיה התיכוניים לפי המאוחר, ו-4,500 ש"ח לחודש אחרי כן. על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה ערערו הצדדים לבית המשפט המחוזי.

4. בית המשפט המחוזי (השופטת י' שטרנמן) קבע, בהסכמת הצדדים, כי בית המשפט לענייני משפחה שגה בקובעו כי בית המגורים של הצדדים נמכר, ומשכך – חלה עליו הלכת השיתוף. עוד נקבע כי הצדדים שותפים בחלקים שווים בנכס בבני-ברק ובדמי השכירות שהוא מניב. כך נקבע גם בהתייחס לדירה ברחוב פיק"א בפתח-תקווה. באשר לדירות ברחוב פלדמן בפתח-תקווה, נקבע כי הצדדים שותפים בחלקים שווים בשבע הדירות הרשומות על שמו של המשיב, עם זאת, דמי השכירות שמניבות הדירות יחולקו בחלקים שווים בין המבקש, המשיבה ואחיו של המבקש. נקבע גם שהצדדים שותפים בחלקים שווים בכספים המצויים בכל חשבונות הבנק ובקופות הגמל הרשומים על שמו של המבקש. בית המשפט המחוזי הותיר על כנו את קביעותיו של בית המשפט לענייני משפחה בנוגע ל"נכסי הקריירה" והמוניטין.

5. בבקשתו מלין המבקש על היבטים שונים בפסק דינו של בית המשפט המחוזי. לטענתו, ביסס בית המשפט את קביעותיו בדבר נכסי המקרקעין על טענות עובדתיות שלא נכללו בכתבי הטענות. הוא שב וטוען, כי נכסי המקרקעין בבני-ברק וברחוב פלדמן בפתח-תקווה ניתנו לו מאביו כדי להבטיח את רווחתם של האב ושל אחיו הנכה, ומשכך – אין מדובר ברכוש "שלו" שמהווה חלק מקופת השיתוף. כך נלמד, לדידו, מן העובדה שלמשיבה אין כל זיקה כלכלית לנכסים אלה. עוד טוען המבקש כי הכספים שהופקדו באחד מחשבונות הבנק היו שייכים לאביו, וממילא גם הרווחים שהופקו מהם בהשקעות בבורסה. זאת ועוד, לטענת המבקש, טענותיו בדבר קיזוז התחייבויותיו לא הובאו בחשבון

כראוי, בשתי הערכאות. טענתו העיקרית של המבקש מופנית כלפי חיובו בתשלומים עיתיים בגין כושר השתכרותו והמוניטין האישי שלו.

א המשיבה סומכת את ידיה על פסק דינו של בית המשפט המחוזי. היא סבורה כי "זהו המקרה הראוי לקבוע כי 'נכסי קריירה' שצבר המבקש במהלך תקופת הנישואין הם נכסים בני שיתוף, לו ולמשיבה". את תשובתה היא תומכת בסקירה מעמיקה של הסוגיה, ולטיעונים השונים שהעלתה נתייחס בהמשך.

ב 6. לאחר שעיינו בטענות הצדדים וקיימנו דיון בעל פה, החלטנו ליתן רשות ערעור ולדון בבקשה כאילו הוגש ערעור על פי הרשות שניתנה. עם זאת, החלטנו להגביל את הרשות אך לסוגיית תחולתה של הלכת השיתוף על "נכסי קריירה". יתר הטענות שהעלה המבקש אינן מגלות שאלה משפטית בעלת חשיבות כללית-עקרונית שיש בה כדי להקים עילה להתערבות בית משפט זה ב"גלגול שלישי", ורובן אף נוגע לממצאים עובדתיים שנקבעו על ידי הערכאות הקודמות.

כפתח הדברים יוטעם כי המבקש והמשיבה נישאו ביום 18.10.1971. משכך, אין חולק כי חוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973, אינו חל עליהם וכי היחסים הרכושיים ביניהם מוסדרים על פי הלכת השיתוף – בזו נתמקד להלן (לדיון בחוק, בהלכת השיתוף וביחס ביניהם, ראו: ע"א 1915/91 יעקובי נ' יעקובי [1]; מנשה שאוה הדין האישי בישראל [21], בעמ' 787–803).

ה הלכת השיתוף

7. הלכת השיתוף – פרי ההלכה הפסוקה – קובעת חזקה שלפיה "בני-זוג החיים בצוותא ומקיימים משק בית משותף, הרכוש שנצבר במשך חייהם המשותפים הוא רכושם המשותף המתחלק ביניהם בחלקים שווים, גם אם הוא רשום רק על שם אחד מהם, והוא – כל עוד אין ראיות על כך שנתגבשה ביניהם כוונה אחרת" (בג"ץ 1000/92 בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול [2], בעמ' 252–253). ראשיתה של ההלכה בשנות ה-60 של המאה הקודמת (ע"א 300/64 ברגר נ' מנהל מס העזבון [3]; ע"א 253/65 בריקר נ' בריקר [4]; ע"א 135/68 בראלי נ' מנהל מס עזבון, ירושלים [5]). ראו גם מנשה שאוה הדין האישי בישראל [21], בעמ' 787–803.

191–196. היא הועמדה, עוד מבראשית, על שילובם של שני יסודות נורמטיביים איתנים: אוטונומיית הרצון של בני הזוג ועקרון השוויון.

8. מנקודת המבט של אוטונומיית הרצון של בני הזוג, קובעת ההלכה ברירת מחדל הסכמית, אשר בני הזוג רשאים לסטות ממנה. ברירת המחדל מושתתת על ההנחה כי בני זוג שבחרו לחיות חיים זוגיים מעוניינים לחלק ביניהם את רכושם בחלקים שווים. זהו למעשה "הסכם מכללא" בין בני הזוג הנלמד מנסיבות חיי הנישואין. הסכמה זו, כך ניתן להניח, לא זכתה להסדרה משפטית *ex-ante* בשל אופיים הבלתי-פורמלי של היחסים הזוגיים, והסרת הלוט מעל הסדר הרכוש הפורמלי (כגון רישומו של הרכוש בשמו של אחד מבני הזוג) נועדה ליתן לה תוקף. במילותיו של הנשיא אגרנט: "אילו הוצגה לצדדים, בזמן הרלבנטי, השאלה, למי שייך הנכס, כי אז היו עונים: כמובן שהוא שייך לשנינו בחלקים שווים; הווה אומר, שהכוונה לבעלות משותפת בנכס ניתן להסיקה מכללא מהתנהגותם של בני הזוג לפי אורח חיי הנישואין שלהם עד לזמן שבו חל הקרע הסופי" (עניין בריקר [4] הנ"ל, בעמ' 599).

9. הטעם השני העומד בבסיס ההלכה, כאמור, הוא עקרון השוויון: "כאשר לא קיימת הוכחה ברורה בדבר כוונת הצדדים" – כך ציין הנשיא אגרנט עוד בעניין בריקר [4] הנ"ל – "[...] מוצדק להיזקק לעיקרון הטמון בדיני היורש, הוא העיקרון הדוגל בשוויון" (שם). חזקת החלוקה השוויונית של הרכוש מבטאת את התפישה הערכית שלפיה אין להגדיר באופן נוקדני את תרומתו של כל אחד מבני הזוג לתא המשפחתי, בהתאם ל"תג המחיר" שמצמיד לה השוק. בני הזוג עשויים לשאת בתפקידים שונים במסגרת הקשר הזוגי והמשפחה בכללותה. תפקידים אלה עשויים להיות מושפעים מן ההטיה המגדרית. זאת ועוד, חלק מן התפקידים שממלאים בני הזוג זוכה לשווי-שוק נמוך יחסית, ואחרים כלל אינם ניתנים לאמון בערכים ממוניים. אולם, גם אם פועלים בני הזוג באחרים שונים, תרומתם לתא המשפחתי, על דרך הכלל, שווה. קשר זוגי אינו נסב – ולא ראוי שייסוב – על התחשבות בגין ה"השקעה" שהשקיע כל אחד מבני הזוג ובגין ה"תשואה" הכספית שזו הניבה. לאור זאת, ולאור החשש משעתוק אותה הטיה מגדרית, הכלל הוא כי בהיעדר הסכמה אחרת, אין צד אחד זכאי יותר מהאחר למשאבי הנישואין (חנוך דגן קניין על פרשת דרכים [22], בעמ' 468–472). עמד על כך השופט י' טירקל באחת הפרשות:

א "מטרתה של חזקת השיתוף היא צדק חברתי המבוסס על שוויון בין המינים, והיא נובעת מההשקפה כי שני בני הזוג תורמים, כל אחד לפי דרכו, במידה שווה לרווחת המשפחה. תרומתו של כל אחד מבני הזוג איננה בהכרח תרומה כספית ממקורות חיצוניים להכנסות ולרווחים הנצברים בקופה המשותפת; יכול שתהיה תרומה של עבודות בית, טיפול בילדים ובחינוכם, ואף על-ידי קיומו וטיפולו של בית משותף – במשמעותו הגשמית, הרוחנית והרגשית – כך שבן הזוג השני יכול לעבוד מחוץ לבית בלי שעול טרדותיו יהיה עליו" (ע"א 5640/94 חסל נ' חסל [6], בעמ' 254).

ג יש התומכים את חזקת השיתוף אף בטעמים נורמטיביים נוספים, ובהם ערך העבודה של הקניין, המורה כי ראוי ליתן גמול לשני בני הזוג על נכסים שצברו במאמץ משותף (דגן, בספרו הנ"ל [22], בעמ' 463).

10. הנה כי כן, "חזקת השיתוף, כעיקרון משפטי, צמחה מתוך שילוב של ערך השוויון, כביטוי בתפיסותינו החוקתיות בדרך כלל, ובחוק שווי זכויות האשה, בפרט, עם עיקריהם של דיני החוזים – ובמיוחד הכללים בדבר היווצרותם של היחסים החוזיים וגיבוש תנאיהם, ודיני היושר נוסח ישראל המבקשים לתת ביטוי קנייני צודק והוגן לזיקת שני בני הזוג לרכוש שנרכש במאמץ משותף של שניהם, כל אחד בתחמו" (בג"ץ 1000/92 בבלי נ' בית הדין הרבני הגדול [2], בעמ' 254). ערכים אלה – השילוב והאיזון ביניהם – הם המקור לשני המבחנים אשר נתגבשו בפסיקה כתנאי להחלתה של חזקת השיתוף: מבחן אורח החיים התקין ומבחן המאמץ המשותף. הללו – כשם כן הם, ותכליתם לאתר מסד עובדתי מספק להחלתה של ההלכה. אולם, יש הסבורים כי במשך הזמן צומצמו המבחנים, והתנאים העובדתיים הדרושים להחלת החזקה הוגמשו. עמד על כך השופט ג' בך:

ד "במשך הזמן צומצמה דרישה זו עד למינימום של חיים משותפים תחת קורת גג אחת, ללא קרע או פירוד ממשיים [...]

ט אמנם אין די במעמד הנישואין כשלעצמו ליצירת שותפות רכושית בין בני-זוג, אך הפסיקה אינה דורשת הרבה מעבר לכך כדי שניתן יהיה להחיל את חזקת השיתוף. די בהוכחת חיים משותפים כדי

להעביר את הנטל על המבקש לסתור קיומו של שיתוף נכסים כאמור (רוזן-צבי, 287) " (ע"א 819/94 לוי נ' לוי [7], בעמ' 304).

א בפרשה אחרת סקר השופט צ' טל את התפתחותה של ההלכה :

ב [...] "אם בתחילה בן הזוג הטוען לשיתוף צריך היה להראות שהנכסים נרכשו במאמץ משותף ובמהלך חיי משפחה הרמוניים, הנה עם הזמן [...] צומצמה הדרישה למינימום של חיים משותפים תחת קורת גג אחת ללא קרע או פירוד ממש' (ע"א 234/80 גדסי נ' גדסי [...], בעמ' 650). ולהלן – 'בכך עבר משקל הכובד מדרישה לחיי שלום אל הדרישה למאמץ משותף תוך חיים משותפים תחת קורת גג אחת' (שם, בעמ' 652).

ג [...] ואם בתחילה הטוען לחזקת השיתוף – עליו הייתה הראיה ולו גם קלושה [...], הנה עתה עצם 'המאמץ המשותף' והחיים המשותפים תחת קורת גג אחת מעבירים את נטל הראיה על הטוען לשלילת השיתוף, ונטל זה הוא כבד למדי [...].

ד הלכות אלה וכאלה משקפות מגמה: התרחקות מן הצורך בהוכחת הכוונה המשוערת של בני הזוג לשיתוף נכסים בכל מקרה ומקרה, והחלת החזקה על כל בני הזוג כולם. יותר ויותר חזקת השיתוף היא הנחת יסוד כללית, שאינה נדרשת לנסיבות הקונקרטיות כדי לבסס עליהן את החזקה, אלא כדי לבדוק שמא יש בהן, באותו מקרה ספציפי, ראיות לסתור את החזקה [...] " (ע"א 1915/91 יעקובי נ' יעקובי [1], בעמ' 578–579).

ה צמצומם של התנאים להחלתה של החזקה הביא להרחבת תחום פרישתה, עד כדי שהיו כאלה שהביעו ספק באשר ליכולתו של ההיגיון ההסכמי לשמש הסבר לה על כל היקפה, וסברו כי עיקרה כיום במרכיב הנורמטיבי העומד בבסיסה (ע"א 1915/91 יעקובי נ' יעקובי [1], בעמ' 579–580; דגן, בספרו הנ"ל [22], בעמ' 463–467; שחר ליפשיץ "על נכסי עבר, על נכסי עתיד ועל הפילוסופיה של חזקת השיתוף" [24]). במשך הזמן התגבשו כללי משנה להחלת החזקה בנסיבות שונות ובאשר לנכסים שונים (לפירוט ראו בג"ץ 2222/99 גבאי נ' בית הדין הרבני

הגדול [8], בעמ' 414–416). השאלה, אם הלכת השיתוף חלה גם על "נכסי קריירה" כפי שנראה להלן, טרם לובנה בפסיקתו של בית משפט זה.

א

שיתוף ב"נכסי קריירה"

11. התפתחות המקצועית של האדם מהווה פרק מרכזי בסיפור חייו (השוו ע"א 10064/02 "מגדל" חברה לביטוח בע"מ נ' אבו חנא [9]). תכופות, שלובה ההתפתחות המקצועית של כל אחד מבני זוג בזו של האחר, עד כדי שהשתיים מספרות יחד סיפור אחד. "בנייתן המשותפת של קריירות היא לרוב אחד המיזמים החשובים ביותר בנישואים, ויכולת ההשתכרות המוגברת היא הנכס המשמעותי היחיד, או למצער המשמעותי ביותר, מן הבחינה הכלכלית בנישואים רבים [...]" (דגן, בספרו הנ"ל [22], בעמ' 477). בני זוג עשויים לוותר על השכלה או על משרה, לעבוד או ללמוד שעות מעטות יותר, להקריב פוטנציאל לקידום ואף לוותר לחלוטין על קריירה, כל זאת כדי שיוכל בן הזוג האחר להתפתח בעצמו, למען טובתו-שלו, למען טובתו של הקשר הזוגי ולמען טובתה של המשפחה. לעתים, נוטל על עצמו אחד מבני הזוג את עיקר עבודות הבית והטיפול בילדים (זה יכונה להלן: בן הזוג הביתי), בעוד שכן הזוג האחר יוצא לעבודה מחוץ לבית לשם פרנסת המשפחה (וזה יכונה להלן: בן הזוג החיצוני). אכן, חלוקה זו, היא עצמה, עשויה לשקף הטיה מגדרית, ובמשפחות רבות תורמים שני בני הזוג את חלקם הן בעבודות הבית ובגידול הילדים, הן בפרנסה, תוך שכל אחד מהם מפיק את הסיפוק ונושא במאמץ הכרוכים בשני מרחבים עיקריים אלה בחייו של אדם. הצגת אבן הבוחן כמקרה קיצוני של חלוקה ברורה בין "בן זוג ביתי" לבין "בן זוג חיצוני" נועדה אך לשם זיקוק תמציתם של הערכים והאינטרסים הכרוכים בסוגיה שלפנינו. אין בכך משום תיאור של המציאות הרווחת, וברי כי הפתרון לכל מקרה ייקבע לפי האיזון הפרטני בחייהם של בני הזוג שיבואו לפני בית המשפט, כפי שנראה להלן.

ב

12. כושר השתכרות הוא נכס השייך לאדם (ע"א 140/00 עיזבון המנוח מיכאל אטינגר ז"ל נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ [10], בעמ' 518–519). הוא היכולת לעשות וליצור דבר-מה בעל ערך אובייקטיבי. הוא מושפע ממשתנים רבים ומגוונים, ובהם כישורנותו האישיים של האדם, המקצוע שבחר, השכלתו, ניסיונו והמוניטין האישי שרכש. חלק

א

מכושר ההשתכרות אינו בא לאדם מן הטבע. הוא אינו טבוע בצופן הגנטי שלו. הוא פרי שקידה ומאמץ, למידה והתנסות. רכישה של חלק מאלה, בעיקר רכישה של השכלה, מצריכה זמן וכסף. הללו, בדרך כלל, עומדים לבני הזוג באופן מוגבל והקצאתם תלויה בשיקולים שונים. כל זוג וסיפורו-שלו. העיקר הוא שבני הזוג עשויים לעמול יחד למען יגבר כושר ההשתכרות של אחד מביניהם, לרווחת המשפחה כולה. ה"קריירה" של אותו פרט לא נועדה אך לשם הערך האינדיווידואלי הטמון בה, אלא גם לשם הערך הקולקטיבי – פרנסתו של בן הזוג השני ופרנסתה של המשפחה כולה. אכן, הזמן ה"משפחתי" הוא אחד, והוא נוצר בשניים. היכולת של כל אחד מבני הזוג להשיא את יכולת ההשתכרות שלו תלויה לא מעט בתרומת-זמן (ומשאבים אחרים) מצידו של בן הזוג האחר.

13. הלכת השיתוף מורה אותנו כי בני זוג המקיימים חיי זוגיות תקינים – נכס שרכשו במאמץ משותף חזקה שהוא שייך לשניהם בחלקים שווים. לאור הדברים שאמרנו, והדברים שעוד נאמר, אין אנו רואים טעם של ממש מדוע – על דרך הכלל – לא להחיל את ההיגיון הגלום בחזקה זו גם על ההנאה מ"נכסי קריירה". ברי, כי המונחים "שיתוף" ו"בעלות" אינם חלים במלוא היקפם על "נכסי קריירה". אין בן הזוג האחד בבחינת "בעלים" של מקצת מכושר ההשתכרות של בן הזוג האחר. ענייננו אינו בהחלת חזקת השיתוף כפשוטה, אלא בבחינת התוצאות הנובעות מן ההיגיון הגלום בה בהתייחס ל"נכסי קריירה". כפי שעוד יוסבר, לפי דרכה של הלכת השיתוף, אין לשלול מבן הזוג האחד את חלקו בפירות נכסי קריירה של בן הזוג האחר, זאת – בעבור התמיכה והעזרה שהוא העניק לו, לאמור: בעבור חלקו של הקשר הזוגי בשיפור כושר השתכרותו.

14. גם את "נכסי קריירה" עשויים בני הזוג לרכוש יחד. משידענו כי ביסודה של חזקת השיתוף מונחת הסכמה מכללא בין בני הזוג, אזי כפי שמנסיבות חיי הנישואין – אורח הנישואין התקין והמאמץ המשותף – ניתן לאתר הסכמה לשיתוף בדירת המגורים או בעסק, כך הוא גם באשר לפירות הצומחים מכושר ההשתכרות שנרכש בצוותא. בפרפרזה על שאלתו של הנשיא אגרוט שהובאה לעיל: על דרך הכלל, אילו הוצגה לצדדים, בזמן הרלוונטי, השאלה מי אמור ליהנות מהצלחתו המקצועית של האחד, כי אז היו עונים: מובן ששנינו – התקדמותו המקצועית נועדה לפרנסת המשפחה כולה. התחשבנות על

תרומה אינדיווידואלית אינה עולה בקנה אחד עם אופיים הרווח של הנישואין. ככל שצדדים רוצים להיכנס למסגרת של נישואין ולקבוע הסדר אחר ביניהם, עליהם להסכים על כך במפורש. במסגרת אותו "הסכם מכללא", כך נראה, אין זה סביר לומר שבן זוג אחד הסכים לוותר מעצמו ולסייע בפיתוח כושר ההשתכרות של בן הזוג האחר, בלי שהובטח לו ליהנות מכך במקרה של גירושין.

א

15. החלטה של הלכת השיתוף על כושר השתכרות מוגבר ראוייה גם בראי של עקרון השוויון. "אי-הכללתה של יכולת ההשתכרות המוגברת של בן-הזוג שההון האנושי שלו פותח בתקופת הנישואים מהווה ניצול של בן-הזוג האחר, שכן במצב זה הסכמתו ליטול על עצמו נטלים עודפים עולה כדי הקרבה עצמית. ברוב המקרים, בן-זוג זה הוא אישה (במיוחד כאשר עסקינן בנישואי עקרת-בית), ועל-כן אי-הכללת הרכיב של יכולת ההשתכרות מביאה לידי מיסודו של היעדר השוויון המגדרי" (דגן, בספרו הנ"ל [22], בעמ' 477. ראו גם אריאל רוזן-צבי יחסי ממון בין בני-זוג [23], בעמ' 18–19).

ב

ג

בספרות הזרה מתוארת תופעה של הרעה במצבן הכלכלי של נשים לאחר גירושין והיווצרות פער ניכר בינן לבין גברים (על כך ראו ליפשיץ, במאמרו הנ"ל [24], בעמ' 728–729). יש שקושרים תופעה זו לכך שנשים מקבלות אמנם מחצית מהנכסים המוחשיים בעת הגירושין, אך הן נותרות עם מקורות פרנסה עתידיים פחותים מאלה של בני זוגן, אשר פיתחו את כושר השתכרותם במהלך הנישואין. ברי כי שיפור כושר ההשתכרות של אחד מבני הזוג במהלך הנישואין עשוי ליצור פער מבחינת היכולת הכלכלית של בני הזוג. מסגרת הנישואין, על דרך הכלל, היא מסגרת שוויונית. בני הזוג פועלים יחד כשווים, במאמץ משותף. שוויון זה, לפחות בחלקו, צריך שיישמר גם כאשר ניתק הקשר הזוגי. היגיון זה עמד ביסוד החלטה של הלכת השיתוף גם על נכסים עסקיים (ראו, למשל, ע"א 3563/92 עיזבון המנוח מאיר גיטלר ז"ל נ' גיטלר [11], בעמ' 496–498).

ד

ה

ו

16. לא הכול מסכימים להחלטה של הלכת השיתוף על "נכסי קריירה". בפסיקה הזרה ובספרות הועלו כמה טענות-נגד בהקשר זה. טענה אחת היא כי ההגדרה של "נכס" אינה כוללת "נכסי קריירה", בהיותם נכסים עתידיים שטרם צמחו ובאו לעולם, ולא ניתן לסחור בהם או להוריש אותם. גישה זו, לדעתנו,

ז

אינה עולה בקנה אחד עם הניתוח המהותי של הסוגיה. מכל מקום, לדעתנו, "נכסי קריירה" באים בגדר המונח "נכס" ולו מן הטעם שמדובר ביתרון כלכלי ממשי, שניתן לכמת בכסף. יצוין כי ההכרה בפוטנציאל ההשתכרות של אדם כנכס בר שווי כלכלי אינה זרה למשפט – כך נוהגים דיני הנזיקין, בכל הקשור בפיצוי בעד נזקי גוף (ראו עניין אטינגר [10] הנ"ל).

א

17. טענה נוספת שהועלתה, ושהוזכרה גם על ידי המבקש, גורסת כי הכרה בתחולתה של הלכת השיתוף על "נכסי הקריירה" מעניקה לבן הזוג השני "זכות" באדם אחר באופן שפוגע באוטונומיה ובחירות שלו (ראו: ת"א (מחוזי ים) 701/95 ברגר נ' ברגר [16], בפסקה 16 לפסק הדין; ליפשיץ, במאמרו הנ"ל [24], בעמ' 737). זה האחרון, כך הטענה, עלול למצוא עצמו תחת הכרח להתמיד בעבודתו כדי לפרוע את חובו בלא יכולת להתוות את חייו כרצונו – "שיעבוד אישי של בן הזוג לזולתו", בלשונו של המבקש. טענה זו, בעיקרה, מתייחסת לתוצאה שאין בה צורך. הכרה בתועלת הכלכלית שהפיק אחד מבני הזוג מקשר הנישואין, עת שיפר את כושר השתכרותו בתמיכת בן הזוג האחר, אינה מעניקה לאחר זכות בגופו ואינה כובלת אותו במוסרות. היא מעניקה אך ורק זכות לקבל מקצת מן הכספים ומהזכויות הכלכליות שיפלו בידי בעתיד. משל למה הדבר דומה? לאדם המבצע מראש עסקאות בהכנסתו העתידית או מתחייב לבצע עבודה מסוימת. טלו את מי שמתחייב לעבוד בעתיד למשך זמן מה בעבור מי שיממן את לימודיו. בבחירתו זו אין בהכרח משום פגיעה פסולה בחירותו. כך גם מי שבוחר להקים משפחה ונוטל על עצמו אחריות. אכן, החלתה של הלכת השיתוף לא באה לגרוע מזכותו של בן הזוג לפרוש לגמלאות או להסב את מקצועו כפי בחירתו. היא באה להקנות לבן הזוג האחר מקצת מפירותיה של התועלת הכלכלית שהופקה בחיי הנישואין.

ב

ג

ד

ה

18. טענה שלישית – גם היא נשמעה מפיו של המבקש – היא כי הישגיו של בן הזוג החיצוני הם פרי כישרונותיו ומאמציו שלו עצמו, כאשר, לעתים, את עיקר משאביו האישיים הוא משקיע דווקא לאחר הגירושין. את אלה, כך נטען, יש לזקוף אך ורק לזכותו שלו, ולא לזכותו של בן הזוג הביתי. גם טענה זו, כך אנו סבורים, אינה שוללת את הצורך לכלול את "נכסי הקריירה" בגדרי הלכת השיתוף. אכן, לכישרון וליכולת האישיים של האדם נודעת חשיבות רבה בשיפור כושר השתכרותו. אולם, כפי שראינו לעיל, התמיכה שהוא זוכה לה מבן

ו

א זוג וממשפחתו מאפשרת לו לתעל משאבים רבים יותר אל האפיק המקצועי ולהוציא אל הפועל ביתר קלות את הפוטנציאל שגלום בו. לאלה כמו גם לאלה יש ליתן ביטוי מתאים עת מפורק הקשר הזוגי. בן הזוג התומך ראוי שייחנה מן הפירות מכוח תרומתו וכפי תרומתו בלבד. בהתאם להלכת השיתוף החלה על נכסים "רגילים", לא ייחנה בן הזוג מן הנכסים שנוצרו בלעדיו לאחר פירוק הקשר הזוגי; הוא גם לא יזכה, למשל, לזכות המוסרית (ה-Droit Moral), היא זכותו של היוצר לזקוף על שמו את תוצרי עבודתו.

ב 19. טענה רביעית ואחרונה מתייחסת לאפשרות כי החלטה של חזקת השיתוף על "נכסי הקריירה" עלולה להקשות שלא לצורך על פירוק הקשר בין בני הזוג. טענה זו מבוססת על כך כי, לעתים, לאור שוויים הרב של "נכסי הקריירה", לא ניתן יהיה לחייב את בן הזוג החיצוני בתשלום סכום השיפוי כולו מיד עם הגירושין. לפיכך – יש המניחים – יתעורר צורך לפסוק את הסכום בתשלומים עיתיים, באופן שישמר את הקשר בין בני הזוג כמעין שותפות כלכלית למשך זמן בלתי מוגבל. טענה זו אינה נטולת יסוד. אכן, בכל הקשור ביחסים הכלכליים, על המשפט לאפשר, ככל הניתן, לבני זוג שמתגרשים להיפרד זה מזה באופן מלא. אין לכפות על בני הזוג קשר בעל כורחם. יש לשאוף לכך שהסדר השיתוף לא ישפיע על הבחירה אם לקיים קשר מתמשך אם לאו. אולם הקושי בהקשר זה נוגע בעיקרו לשיטת השיפוי ולא לעצם הזכאות. תמימי דעים אנו עם המשיבה כי אין לשלול זכות בשל קשיים שמתעוררים במימושה. פרימת קשר הנישואין ההדוק מעוררת שלל קשיים ואתגרים הצריכים פתרון. באופן דומה, אין גם בקשיי השומה וההערכה הכרוכים בכימות "נכסי הקריירה" לערכים כספיים כדי להשפיע על הזכאות. גם ההתמודדות עם אלה תיעשה בקביעת היקף השיפוי.

ג 20. הנה כי כן, כפי שראינו, בנסיבות מסוימות, עשויים בני זוג לעמול יחד, תוך כדי מאמץ משותף, על הגברת כושר השתכרותו של אחד מהם. להשקעה זו – פוטנציאל כלכלי ניכר. אם יפורק הקשר הזוגי בלי שהיא תובא בחשבון, ייווצר פער בין שני בני הזוג, ההולכים כל אחד לדרכו. "נכסי הקריירה" שנצברו אצל אחד מבני הזוג הם פרי השילוב בין מקורות שונים, שתמיכתו של קשר הנישואין הוא אך אחד מהם. חלק זה ראוי להביא בחשבון המשאבים העומדים

לרשותם של בני הזוג עת מפורק הקשר הזוגי. כל שאמרנו – כברירת מחדל אמרנו, שעליה רשאים הצדדים להתנות לפי הוראות הדין.

א הגישה המוצעת עולה בקנה אחד עם זו שהוצגה בבית משפט זה (ראו פסק דינו של השופט רובינשטיין בבע"מ 5879/04 פלוני נ' פלונית [12], ועם זו שבה אחזו בית המשפט המחוזי ובית המשפט לענייני משפחה בכמה מקרים, ובכלל זה במקרה שבעניינו (השוו: עניין ברגר [16] הנ"ל; תמ"ש (משפחה י-ם) 24660/01 ג' נ' ג' [19]; תמ"ש (משפחה ת"א) 12790/95 פ' נ' פ' [20], ופסק הדין בערעור: ע"מ (מחוזי ת"א) 1150/02 פ' נ' פ' [17]), הגם שהושמעה בבית המשפט המחוזי גם דעה נוגדת (ת"א (מחוזי ת"א) 257/90 גוזר נ' גוזר [18]). גישה זו עולה בקנה אחד גם עם הדעה הרווחת בקרב מלומדים בארצנו, אשר נדרשו לנושא זה בעבר ובעת האחרונה (ראו למשל: רוזן-צבי בספרו הנ"ל [23], בעמ' 22–26; דגן בספרו הנ"ל [22]; ליפשיץ, במאמרו הנ"ל [24]; חנוך דגן, קרולין פרנץ "נכסי הנישואים" [25]). ההשוואה של גישתנו לדין הזר מוקשית, שכן מרבית שיטות המשפט אינן שוללות מניה וביה תשלום מזונות לאחר הגירושין. כך, למשל, המדינות בארצות-הברית ברובן אינן כוללות את יכולת ההשתכרות המוגברת כ"נכס" מנכסי הנישואין, אולם הפערים ביכולת ההשתכרות מובאים כמרכיב רלוונטי בחשבון המזונות ולצורך חלוקת הרכוש (ראו למשל: פרנץ ודגן במאמרו הנ"ל [25], בעמ' 281; *Mei Fung Soo, Propriety of Equalizing Income of Spouses Through Alimony Awards* [26]; M. G. Walsh, *Spouse's Professional Degree or License As Marital Property for Purposes of Alimony, Support, or Property Settlement* [27]; ליפשיץ, במאמרו הנ"ל [24], בעמ' 747–746; *Eric V. Wicks, Professional Degree Divorces: Of Equity; 747–746 (Positions, Equitable Distributions, and Clean Breaks* [28]).

פירוק השיתוף וחלוקת נכסי הקריירה

21. מהם "נכסי הקריירה"? בלי להציב רשימה סגורה, נבהיר כי עוסקים אנו בכושרו של האדם להשתכר, קרי: בשיפור הכושר להשתכר במהלך הנישואין. כושר זה מורכב, על דרך הכלל, פרט לכישוריו של האדם, גם מיסודות נוספים ובעיקר השכלה, ניסיון ומוניטין, שנרכשו לאורך תקופת הקשר הזוגי. ברי כי

אלה קשורים זה לזה ועשויה להיות ביניהם חפיפה – כך, למשל, המוניטין שאדם רוכש, השכלתו וניסיונו, אינם בהכרח מרכיבים נפרדים.

- א. "נכסי הקריירה", כפי שראינו, הם נכסים אישיים. הם טבועים באדם. להבדיל מנכסים אחרים שצוברים בני הזוג, אין זו שותפות הצריכה פירוק. התפישה המתאימה לחלוקת "נכסי הקריירה", גם בגדר הלכת השיתוף, דומה לזו הגלומה בהסדר איזון המשאבים. יש לבחון את הפער שנוצר בין בני הזוג עקב הנישואין ולאזן אותו בכסף או בשווה כסף. ודוקו: מדובר אך ורק בפער שנוצר במהלך הנישואין, עקב הנישואין. יש לגרוע מן הפער הזה את התרומה לכושר ההשתכרות שבאה מכישרון אישי וכן את זו שנוצרה קודם לתחילת הקשר הזוגי או לאחר שפורק. יובהר כי בדברנו על כושר השתכרות אין אנו עוסקים ב"נכס עתידי", כי אם בנכס בר-קיימא שפירותיו יצמחו ויבשילו ברבות השנים. כושר ההשתכרות נוצר וקיים. הוצאתו אל הפועל היא שתיעשה בעתיד. במובן זה, אין הוא שונה מכל נכס שמחירו משקף את האפשרות להפיק ממנו רווחים בעתיד.

22. נדמה כי מגוון המקרים השונים העשויים להתעורר הוא בלתי מוגבל. כללי החלוקה והאיזון ייקבעו ממקרה למקרה. טוב לה להלכה שתפתח עקב בצד אגודל. אין דומה המקרה של בני זוג שהתגרשו שנים אחדות לאחר שנישאו למקרה של שניים שהתגרשו כעבור שני עשורים. אין דומה המקרה של בני זוג שפיתחו לעצמם קריירה במקביל למקרה של בן זוג שוויתר על התפתחותו המקצועית על מנת לאפשר לשותפו לחיים לקדם את כושר השתכרותו לרווחת המשפחה. אין ספק כי הערכה אקטוארית של שווי "נכסי הקריירה", אשר צברו בני הזוג במהלך הנישואין עלולה להיות קשה ואף בלתי אפשרית. היו כאלה שסברו כי הקושי בהערכה זו מצדיק את שלילת ההכרה ב"נכסי הקריירה" כ"נכס" מנכסי בני הזוג (ליפשיץ, במאמרו הנ"ל [24], בעמ' 734). אין אנו סבורים כך. בירור הפער בכושר ההשתכרות שנוצר בין בני הזוג עקב הנישואין מבוסס תכופות על אומדן ועל השערה המביאים בחשבון מודדים רלוונטיים. אין זה מדע מדויק. אכן, תרומתם של בני זוג זה לזו וזו לזה, במישורים רבים וגם במישור המקצועי, היא תרומה בלתי מוחשית. קשה לכמת אותה. בדומה לקושי בהערכת נזק שאינו נזק ממון – בדיני הנזיקין – כך גם אין מתקיימת נוסחה אקטוארית לזיהוי אותו חלק מנכסי הקריירה שהוא פועל יוצא של השיתוף הזוגי. אולם

הקושי בהערכת חלקם של בני הזוג אינו מאיין את הזכאות. שומת תשלומי האיזון תיעשה ממקרה למקרה, וניתן להניח כי תתגבשנה במהלך הזמן אמות מידה שתסייענה בהערכת התשלום. כעיקרון, קיימים כמה מודדים לחישוב. נקודת המוצא עשויה להימצא בפוטנציאל ההשתכרות של בן הזוג, המבטא את מימוש נכסי הקריירה שנצברו. אולם פוטנציאל זה – יש לזכור ולהדגיש – מורכב לא רק מפרי המאמץ המשותף של בני הזוג, אלא גם – ולעתים, בעיקר – מכישרון אישי, מיכולת הטבועה באדם וממרכיבים נוספים שאין להם תלות בקשר הזוגי. את אלה, וכן אותו חלק מנכסי הקריירה שיש לייחס לתקופה שלפני תחילת הקשר הזוגי ולתקופה שלאחר סיומו, יש להוציא מגדר חשבון האיזון. החלק שנותר הוא התוצר של המאמץ המשותף, ואותו יש לחלק ברגיל בין בני הזוג בחלקים שווים. עם זאת, יש להתחשב גם בנתונים נוספים ובכללם: משך תקופת הקשר הזוגי, גילם של בני הזוג ואופק השתכרותם, הפרשי ההשתכרות של בני הזוג – בין ראשית הקשר הזוגי לבין סופו – נתונים על רכישת השכלה ועל צבירת ניסיון ומוניטין, וכן מרכיב הוויתור שעשה כל אחד מבני הזוג למען העזר שכנגד – ככל שניתן לאתר מרכיב זה.

23. אכן, יש לזכור כי התרומה של בני הזוג לפיתוח כושר ההשתכרות עשויה להיות הדדית. במציאות חיינו, התמונה של בני זוג, שאחד מהם יושב אוהלים ושתרומתו פנימה כל כולה והאחר יוצא חוץ כל כולו, היא תמונה ששכיחותה מתמעטת באלבומים המשפחתיים. ממילא, ניתן להניח שהצורך בגישור על פערים בכושר ההשתכרות, שנוצרו בזמן הנישואים ובעטיים, יילך ויקטן. זאת ועוד, החלתה של חזקת השיתוף על "נכסי הקריירה" לא באה להכניס את בית המשפט לביתם של בעלי הדין ולערבו יתר-על-המידה בשיקוליהם ובבחירותיהם לאורך חייהם המשותפים. הצורך להיזקק לחלוקה של נכסי הקריירה יתעורר בעיקר במקרים מובהקים שבהם נוצר פער ממשי וברור בין בני הזוג מבחינת כושר ההשתכרות שלהם – פער שנובע מכך שאחד מבני הזוג נטל על עצמו ויתור של ממש מבחינת ההתפתחות המקצועית והתמקד במרחב הביתי, ובכך אפשר לבן הזוג האחר להשיא את כושר השתכרותו. במקרים כאלה, העיקר אינו בצורך לשמר את המצב הקיים מבחינת מסלולו המקצועי של בן הזוג האחד ומבחינת תנאי חייו של בן הזוג האחר. שימור כזה עלול לחתור תחת רצונם של הצדדים להיפרד ולפגוע ביכולתם לנתב את חייהם, מכאן

והלאה, כראות עיניהם. חלף זאת, על בתי המשפט לחתור, במלאכת השומה, לכך שעמדת המוצא של "בן הזוג הביתי", בצאתו לחיים חדשים, תשתפר כפי שהוא עצמו סייע לשיפור עמדת המוצא של בן זוגו. שיקולים אלה משליכים גם על דרך התשלום.

תשלומים עיתיים או תשלום חד-פעמי?

24. שאלת אופן התשלום היא שאלה כבדת משקל. הערכאות דלמטה מצאו לפסוק למשיכה תשלומים עיתיים חלף תשלום חד-פעמי. ישנם טעמים לכאן ולכאן. הטעמים העיקריים התומכים בשיטת התשלום העיתי הם, ראשית, האפשרות להתאים את התשלום לשינויים בחייו המקצועיים של בן הזוג החיצוני. אם חפץ הוא לחדול מעבודה או להסב את מקצועו, ניתן יהיה ליתן לכך ביטוי בתשלומים. כך, יש הטוענים, מתפוגג החשש מפני "כפיית" עבודה על בן הזוג החיצוני, להבדיל מן השיטה של תשלום חד-פעמי, שבה צריך היה לכאורה להמשיך ולעבוד כפי שנקבע מראש, כדי לעמוד בדיעבד בתשלום שנקבע. שנית, שיטה זו מקילה עם בן הזוג הנושא בעול התשלום, שכן היא אינה כופה עליו תשלום אחד גבוה, ופורשת את התשלומים לאורך זמן.

חסרונה של שיטת התשלומים העיתיים הוא יתרונה של שיטת התשלום החד-פעמי. בנסיבות של גירושין, קיימת חשיבות רבה להפרדה הסופית בין בני הזוג. התשלום החד-פעמי מקל על הפרוד. חיסרון נוסף של שיטת התשלומים העיתיים הוא הצורך במערך ארגוני, שיעסוק בביצוע התשלומים, והצורך – או הכורח – בהתדיינות חוזרות ונשנות לוויסות גובה התשלום (השוו ע"א 1819/03 פלונית נ' ש.ד.ב. (בי"ח מעיני הישועה) [13]). לצד היתרון הגלום בשיטת התשלום העיתי, מבחינת האפשרות לווסת את סכום התשלום, מתעורר חשש שכן הזוג החיצוני ימצא עצמו בקשיים כלכליים ויתקשה לעמוד בתשלומים העיתיים. יצוין עוד, כי החשש המתעורר בדיני הנזיקין, ולפיו עלול הניזוק לנהל סכום כסף גבוה באופן שגוי ולאבד ממנו, או לבזבז את כולו בפזיזות הדעת, אינו מתעורר בנסיבות של גירושין. אין להניח שלבן הזוג המשלם יש יתרון ממשי בניהול סכום כסף גדול (להבדיל מחברת ביטוח) ואין לנהוג עם בן הזוג הביתי מנהג פטרנליסטי ולהגן עליו מפני החשש שיבזבז את כספו לריק. וחשוב לא פחות: בשל אופייה הבלתי מוחשי של תרומת כל אחד מבני הזוג לנכסי

הקריירה, מתאים יותר, בדרך כלל, להעריכה באורח חד-פעמי ובסכום גלובלי כדרך שבה מוערך ומשולם ברגיל הנזק הלא-ממוני.

א 25. לאור טעמים אלה, אנו סבורים כי, על דרך הכלל וככל שהדבר אפשרי ומועיל, עדיפה שיטת התשלום החד-פעמי. הטעם העיקרי לכך הוא הימנעות משימור קשר כלכלי בין הצדדים אם אין הם רוצים בכך. בדרך זו יכול גם בן הזוג מקבל התשלום לתכנן את עתידו על סמך הסכום שקיבל באופן ודאי (השוו: עניין חסל [6] הנ"ל, בעמ' 257–258; בע"מ 1681/04 פלוני נ' פלוני [14]). אולם אין לקבוע מסמרות. ראוי לה להלכה שתתפתח ממקרה למקרה, ויהיו בוודאי נסיבות שבהן תשלומים עיתיים יתאימו יותר. יש לזכור כי כאשר יש לבני הזוג ילדים קטינים, נאלצים הם בדרך כלל ממילא לשמור על קשר ביניהם עד אשר הופכים הילדים לבגירים. הערכאה המבררת היא זו שתתאים את הסדר התשלום הראוי לפי מידותיהם של בני הזוג שלפניה. מקום שנקבע תשלום חד-פעמי, ניתן לרכך את החשש מפני הטלת נטל כבד מדי על המשלם בדרך של חלוקת הסכום לכמה תשלומים שישולמו במועדים ובסכומים קבועים מראש.

ב 26. המבקש טען כי פסיקת תשלומים עיתיים עומדת בניגוד לכלל הגדול שלפיו אין לפסוק תשלום מזונות לבן הזוג לאחר הגט. טענה זו אין לקבל. אכן, מזונות משתלמים בתשלומים עיתיים. אולם, חרף הדמיון בשיטת התשלום, מהותם של התשלומים – שונה. מזונות לפי הדין העברי פירושם חובתו של בן הזוג האחד לזון את בן זוגו. אין אנו עוסקים כאן בחובה זו. ענייננו ב"חלוקת הנכסים" שצברו בני הזוג במהלך נישואיהם – בחלוקת "נכסי הקריירה". משכך, אין אנו רואים סתירה בין הכלל שלפיו אין מזונות לאחר הגט לבין שיפוי עיתי בגין "נכס" מ"נכסי הנישואין" שנמצא בידיו של אחד מבני הזוג. במאמר מוסגר יוער כי ישנן מדינות שבהן אף משתלמים לעתים מזונות לבן הזוג גם אחרי הגירושין (ראו למשל: Jay M. Zitter, *Excessiveness or Adequacy of Amount of Money Awarded As Permanent Alimony Following Divorce* [29]; רוזן-צבי, בספרו הנ"ל [23], בעמ' 22–26).

ג הנה כי כן, על דרך הכלל, תהא שיטת התשלום החד-פעמי עדיפה על שיטת התשלומים העיתיים.

המקרה שלפנינו

27. בית המשפט לענייני משפחה פתח את הדיון בסוגיית נכסי הקריירה

א

בציינו:

"קיים פער גדול בין הכנסות שני הצדדים, כאשר הנתבע הוא רואה חשבון עצמאי ואילו התובעת היא יועצת חינוכית. לפער הזה לא הייתה כל חשיבות בתקופת החיים המשותפים, הואיל וכל ההכנסות נועדו לשימוש כל בני המשפחה ולמכסם את נכסי המשפחה.

ב

כושר ההשתכרות הגבוה יותר של הנתבע [...] נרכש עקב המאמץ המשותף של שני בני הזוג, כאשר התובעת תורמת למאמץ המשותף הזה, בכך שהיא שיחררה את הנתבע מדאגה למשק הבית ולגידול הילדים ואיפשרה לו לפתח את הקריירה שלו כרואה חשבון עצמאי [...]

ג

לאחר הפירוד והגירושין נוצר מצב לפיו לנתבע הכנסות מעבודה הגבוהות בהרבה משל התובעת ואף ההכנסות מדמי השכירות בגין כל הנכסים מתחלקות שליש לתובעת ושני שלישים לנתבע."

ד

המבקש מנהל משרד רואה חשבון עצמאי. המשרד נפתח כמה שנים לאחר שנישא למשיבה. על פי חוות דעת של מומחה שהובאה לפני בית המשפט לענייני משפחה (חוות הדעת מיום 24.1.1999), המחזור של המבקש בשנת 1997 עמד על כ-800,000 ש"ח, ושווי המוניטין של המשרד שהוא מנהל הוערך בסך של 700,000 ש"ח.

ה

לאור כל אלה, קבע בית המשפט לענייני משפחה כי המבקש ישלם למשיבה תשלום עיתי בסכום חודשי של 3,000 ש"ח, עד אשר ימלאו לבתם הקטינה של השניים 18 שנים או עד לסיום לימודיה בבית ספר על-יסודי, לפי המאוחר. לאחר מכן, יעמוד סכום התשלום העיתי על 4,500 ש"ח לחודש. "התשלום העיתי" – כך קבע בית המשפט – "כפוף לשינוי נסיבות, עקב מצב הכנסותיו של הנתבע, כך שהנתבע יוכל לפנות לבית המשפט ולבקש הפחתת הסכום עקב הפחתה בהכנסותיו". בית משפט השלום הוסיף כי "הסכום העיתי לא יהיה ניתן

ו

ז

להגדלה עקב שינוי נסיבות", וכן כי "התשלום העיתי יחייב גם את יורשיו של הנתבע [המבקש – א' ר']". סכום התשלום הוצמד למדד המחירים לצרכן, כאשר המדד הבסיסי הוא זה שפורסם ביום 15.11.2002, ונקבע שיתעדכן מידי חצי שנה ללא הפרשים רטרואקטיביים. בית המשפט המחוזי הותיר קביעות אלה על כנן.

א

28. אכן, כפי שקבע בית משפט השלום, נראה כי ישנו פער ניכר בכושר ההשתכרות של הצדדים. כושר השתכרותו של המבקש והגבר לאורך שנות נישואיהם, עת שהמבקשת הייתה אמונה על עבודות הבית ועל הטיפול בילדים. לאורך השנים גדלו הכנסותיו של המבקש והוא צבר מוניטין. ראוי לשוב ולהזכיר את דבריו של בית משפט השלום שהובאו לעיל: "אילו היה עלי לבחור משפחה לדוגמה שלגביה חלה הילכת השיתוף בנכסים, באופן המובהק ביותר, הייתי בוחר בצדדים שלפנינו".

ב

ג

לאור כל אלה ולנוכח העובדה שבמקרה זה ראוי לכלל בדבר תשלום חד-פעמי לחול, ובהיעדר הסכמה אחרת בין הצדדים, הגענו לכלל מסקנה כי יש לפסוק למשיבה סכום של 250,000 ש"ח נכון ליום פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה. סכום זה משקלל את הפער בפיתוח כושר השתכרותו של כל אחד מבני הזוג עקב הנישואין – על הכנסותיו של המבקש ועל המוניטין שרכש והמחויבות שנטל על עצמו המבקש מעצם יצירת הפער – וכן את האפשרות של תפנית בחייו המקצועיים של המבקש. המבקש יוכל לשלם את הסכום בשלושה תשלומים שווים: התשלום הראשון בתוך חודש ימים מהיום; התשלום השני כעבור שנה מיום התשלום הראשון; התשלום השלישי כעבור שנתיים מיום התשלום השני. התשלומים השני והשלישי יישאו ריבית והצמדה כדין.

ד

ה

דין הערעור להתקבל במובן האמור לעיל. בנסיבות העניין, לא ראינו ליתן צו להוצאות.

ו

השופטת מ' נאור:

אני מסכימה.

ז

השופט א' דובינשטיין:

א. לפני שנים אחדות נזדמן לי (בע"מ 5879/04 פלוני נ' פלונית [12]) להביע את הדעה (בעמ' 196) כי "ככיוון חשיבה ראוי – עם כל הקושי המעשי שבדבר ניתנים מוניטין אישיים שרכש לו אדם במהלך הנישואין להערכה במקרים המתאימים. בעולם דהאידינא נקל לחשוב על בעלי מקצועות שונים ששמם יצא לפנייהם בחוגי המקצוע ובקרוב לקוחות, ולעתים מעבר להם, כי ניתן להביא לאומדן כלכלי של פוטנציאל זה. זאת, גם אם אין המדובר ב'פתרון מחשב' [...]". כך – תוך "חשיבה יצירתית" המושתתת גם על "הגינות והרמוניה שיש לשאוף אליהם כחלק מיסודות הצדק שעליהם – בין השאר – מושתתת מדינת ישראל פי ההכרזה על הקמת מדינת ישראל". סברתי כי הנושא ראוי לליבון במקרה הראוי, ואכן הגיעה שעתו בתיק הנוכחי, בפסק דינו של חברי המשנה לנשיאה.

ב. אני מסכים לפסק דינו של חברי ואבקש להוסיף את אלה: יש יסוד מוסרי לרעיון השיתוף במוניטין, שכונה "נכסי קריירה" (המילה "קריירה" אינה חביבה עליי בהיותה בעגה העברית כרוכה גם במשמע לא חיובי, כגון "קרייריסט" כמי שכל מעייניו נתונים להתקדמותו שלו, לעתים על חשבון הזולת; אך, מכל מקום, משמעה הבסיסי הוא מסלול מקצועי של אדם, ולכך כוונה במקרה דנא כמובן). יסוד זה מעוגן מראשיתו בעולם הישן, עד לפני דור או דורותיים, שבו מיעוט בנות זוג לעבוד מחוץ לבית והשקיעו את מעייניהן בטיפול בילדים ובבית. במישור הכלכלי, למצער, נותרו אפוא מאחור שעה שהבעל יכול היה לפתח פוטנציאל מסוגים שונים. כשמדובר בעם היהודי היו אמנם חריגים, בראש ובראשונה – למשל – נשים שהחזיקו בחנויות שעה שהבעלים עסקו בלימוד תורה. אמנם, לעתים, היו שני בני הזוג – בעמים ובעם היהודי – מנהלים יחדיו עסק. בחברות חקלאיות היו הנשים והגברים שותפים בעבודות השדה. אך, בסופו של יום, האישה היא שנשאה בראש ובראשונה בעול הבית והבעל יכול היה להתפתח בעיסוקיו. יתר על כן, לא אחת, עזרה האישה בעת לימודי הבעל למקצוע חופשי או אחר, בכך שנטלה עליה את עול הפרנסה והיא עצמה נשארה על עומדה במידה לא מעטה. אמנם, כפי שציין חברי המשנה לנשיאה, אלבום התמונות המשפחתי משתנה והולך, ונשים ממלאות יותר ויותר תפקידים

מקבילים לגברים. במיוחד בדורות צעירים דהאידינא, שותפים בני הזוג גם בגידול הילדים באופן כמעט שוויוני ("כמעט", כי עדיין אין אב יכול להיניק אף שבידו להאכיל תינוק בבקבוק; וראו בבלי, שבת, נג, א [א]). אך אף כי חלה התקדמות גדולה מאוד בעשורים האחרונים לקראת מיצוי הפוטנציאל ההשתכרותי של נשים, עדיין עולה מספר הגברים המגיעים למימוש פוטנציאל זה על מספר הנשים, לרבות ביצירת מוניטין, וזאת – מטעמים הנעוצים בעולם המושגים הישן. יש להניח כי, ככל שיחלפו השנים, יתאזן המצב ויילך.

א

ב

ג. פסק הדין הנוכחי נדרש, בראש ובראשונה, לרובד ראשון מבין השניים הרלוונטיים בנידון דידן (ראו בע"מ 5879/04 [12] הנזכר, בעמ' 197), קרי, לגישה העקרונית, ומשיב עליה בחיוב. אך הקושי העיקרי הנותר בנידון דידן, שפסק הדין מתחיל בעיצוב הפתרון לו, אך מציע להותיר את המשכו לימים יבואו ולפיתוח "עקב בצד אגודל", הוא כמובן כימותם של המוניטין. עסקינן בנושא בלתי מוחשי – קרי, הערכת שוויו של כוחו האינטלקטואלי של אדם כמרכיב בכושר השתכרותו. אך הדילמות דומות לאלה המלוות את סוגיית המוניטין בכלל (ראו ע"א 7493/98 שרון נ' פקיד שומה – יחידה ארצית לשומה [15] (השופט – כתוארו אז – ריבלין), והמבחנים שנקבעו שם; לשאלת האפשרות לסחור במוניטין במשפט העברי ראו פסקי דין ירושלים – דיני ממונות ובידור יוחסין, ח, שמ"ז [ב]). בסוגיה דנן, שאינה ייחודית לישראל, ניתן יהא להסתייע גם בהתפתחות של המשפט במדינות אחרות. מכל מקום, הפרמטרים הבסיסיים שהציע חברי נראים לי, כמו גם גישתו כי עדיף בכגון דא, ככלל, תשלום חד-פעמי על תשלומים עיתיים.

ג

ד

ה

ד. בסופו של יום, יש לראות בפסק דין זה, במישור העקרוני, צעד נוסף בנתיב המפותל והארוך לתיקון עיוות חברתי.

ו. הוחלט כאמור בפסק דינו של המשנה לנשיאה א' ריבלין.

ו

ניתן היום, י"ג באלול התשס"ז (26.8.2007).

ז